Tekst 8: Theologie: fenomenologisch

Samenvatting

Deze tekst biedt een godsdienstwetenschappelijke en fenomenologische analyse van het begrip 'heilig', de werking van onzichtbare krachten (mana, dunamis), animistische concepten en de conceptuele evolutie van primitief dynamisme naar Bijbels monotheïsme.

1. Theologie en het wezen van het heilige (8.1)

Fenomenologische theologie onderzoekt wat religie is buiten een specifieke geloofsovertuiging of irreligie om. Volgens Nathan Söderblom is het doorslaggevende criterium voor religie niet primair het geloof in God, maar het fundamentele onderscheid tussen heilig en profaan.

Het heilige openbaart zich via aretalogie of machtstekens (aretè, dunamis, Bijbels gebura). Deze manifestatie van macht kan zowel een waardevolle als een pejoratieve betekenis hebben (zoals fabeltjes of valse geesten).

Op alledaags niveau illustreert het Zweedse platteland dit via het begrip maktstulen (het 'bestolen zijn van macht' bij een paard of mens wanneer een normaal verloop verstoord wordt door zwarte kunsten) en de gedachte van de "machtsbeet" in voedsel.

2. Manaïsme en Kratofanie (8.2)

Volgens R.H. Codrington draait de Melanesische religie om het geloof in mana: een buitennatuurlijke, onzichtbare kracht die losstaat van fysieke macht en aangewend wordt voor eigen voordeel. Een Opperwezen is deze cultuur vreemd.

Mana is op zichzelf onpersoonlijk, maar wordt gekoppeld aan en gestuurd door personen, natuurgeesten (spirits) of zielen van overledenen (ghosts). Kratofanie is het zichtbaar worden van deze kracht, bijvoorbeeld wanneer een vreemd gevormde steen bijzondere vruchtbaarheid verleent aan een boom of tuin.

Gezag en leiderschap in de stam hangen rechtstreeks af van de hoeveelheid mana die iemand manifesteert.

3. Heilige Formules, Apocalyps en de Harmonie der Tegengestelden (8.3 - 8.4)

Sacrale macht kan geconcentreerd zijn in archaïsche heilige formules of gezangen (zoals bij de Canadese Indianen), waarvan de werking uitsluitend aan de rechtmatige eigenaar toebehoort.

Apocalyps betekent de openbaring van het verborgene, zoals wanneer de machtige ziel van een overledene (tindalo) via een kano-redding of oorlogsraad

haar kracht toont. Praktijken als koppensnellen dienen om de mana van anderen toe te eigenen.

Volgens W.B. Kristensen bezit sacrale kracht een harmonie der tegengestelden: mana bewerkt zowel genezing als ziekte, gunstig als noodweer, en giftigheid als redding. Dit maakt de moraal binnen een zuiver manaïstische cultuur uiterst rekbaar.

4. Dynamisme, Animisme en Zielenmeervoud (8.5 - 8.6)

G. van der Leeuw definieert dynamisme als het geloof in dunamis (levenskracht) als een empirisch doorleefde oorzaak in mensen en dingen, wat gevoelens van ontzag en huiver (awe) oproept.

Tegenover dit primitieve monisme staat het Bijbelse supranaturalisme, waarin de profeten Gods heiligheid verbinden met een absolute ethische eis en het moreel ondermaatse ('het vlees') afwijzen.

E. Tylor introduceerde animisme (geloof in zielen), dat zich uit in animatisme (natuurdingen die leven zonder losse ziel), bezielde natuurverschijnselen en geestenhuizing.

In de Haïtiaanse Vodoe (W. Davis) kent men een zielenmeervoud: naast het lijkenlichaam (corps cadavre) en de levensziel (n'âme) onderscheidt men de z'étoile (fortuinster), de gros bon ange (kosmische energie) en de ti bon ange (de individuele persoonlijkheid en het geheugen).

Buitennatuurlijke verschijnselen zoals bezetenheid door een loa of zombificatie grijpen specifiek in op deze ti bon ange.

5. Zielsverhuizing, Manisme en Machtswoorden (8.7 - 8.8)

Bij archaïsche volkeren betekent zielsverhuizing zelden de reïncarnatie van de individuele ziel (begu of shraman), maar het overgaan van 'zielestof', levenskracht of naam-macht (tendi, sumàngat, kra) op nakomelingen.

Manisme (H. Spencer) betreft de verering van voorouderzielen (manes). Onderzoek naar psychogenealogie (A. Ancelin Schützenberger) en tradities op Okinawa tonen hoe emotioneel geladen machtswoorden (paroles fortes) of historische vervloekingen trans-generationele effecten kunnen sorteren.

Voorbeelden hiervan zijn de uitspraak van Cato (Delenda) die in Tunesië geslachtsverandering bij nakomelingen beïnvloedt, en de vervloeking van Tempelier Jacques de Molay, die dertien generaties Franse koningen trof.

6. Rangorde van Levenskracht en Monotheïsme (8.9)

In de godsdienstfenomenologie herkent men een hiërarchie van causale macht: van de individuele ziel en mana, via manisme (waarin alle doden goddelijke shikwembu worden) en cultuurhelden, tot de deus otiosus (zoals de afwezige schepper Tsjuok bij de Shilluk). A. Lang, W. Schmidt en R. Pettazzoni

wijzen op het bestaan van oermonotheïsme bij jagers, veetelers en landbouwers.

In het Bijbelse monotheïsme bereikt dit begrip zijn absolute vorm: God is als Schepper (bara) de enige, volstrekte bron van scheppende levenskracht (ruach), waarbij heiligheid onlosmakelijk verbonden is met morele zuiverheid.